

Solotentoonstelling Eric Vandamme - “Zonder titel”, 2005 (Mechelen, galerie Pack-Huys)

Een kunstenaar kan ervoor kiezen om zijn werken geen titel te geven, en dat doet hij dat meestal uit nonchalance, onverschilligheid, geen tijd of zin. Een kunstenaar kan ook beslissen om zijn schilderijen de titel mee te geven “Zonder titel”, wat het geval is bij Eric Vandamme: alle schilderijen heten “Zonder titel” en vandaar dat ook de hele tentoonstelling “Zonder titel” is betiteld.

“Zonder titel” betekent iets anders dan geen titel. “Zonder titel” is een benaming die in het recente verleden van de kunst gangbaar was bij abstract geometrisch en minimalistisch werk, waarmee de kunstenaar het werk elke literaire, narratieve of anekdotische inhoud wilde ontzeggen, waarmee de kunstenaar zijn werk dus enkel en alleen als een zuiver formalistisch gebeuren wilde presenteren. Het is zeker de ambitie van Eric om de toeschouwer attent te maken op zijn vormelijke benadering, zijn formele bevraging van licht en schaduwen van volume- en dieptewerking, maar bij nader inzien schildert Eric nog steeds figuratieve, leesbare voorstellingen met weliswaar bevreemdende maar toch goed beschrijfbare motieven. Bijgevolg is de aanduiding “Zonder titel” bij hem geen iconoclastische afwijzing van de verhalende voorstelling, maar handelt “Zonder titel” precies over het probleem van de inhoudelijke interpretatie van figuratieve voorstellingen.

Eric beseft ten volle de ambiguïteit, het tweesnijdende aspect van een titel: enerzijds stelt een titel de kijker in staat de voorstelling te lezen, zet het hem op een spoor, anderzijds, zet het hem vaak op het verkeerde spoor en vooral: het sluit elke andere interpretatiemogelijkheid uit. Een titel nodigt de kijker dus wel uit, maar tegelijk weerhoudt het hem ervan om verder, dieper te kijken.

En laat het nu zo zijn dat Eric in zijn werk verder en dieper wil kijken, het kijk- en interpretatiegedrag, zowel het zijne als dat van de toeschouwer, wil thematiseren, dat hij precies de vraag wil stellen wat we nu eigenlijk zien wanneer we waarnemen. In die zin is de ontwrichte, gedesoriënteerde blik een hoofdmotief in zijn oeuvre. Het zou bijgevolg een vergissing zijn om door middel van verklarende, oriënterende titels deze vervreemding en desoriëntatie van het kijken, die tot de kern van Eric's artistieke boodschap behoort, teniet te doen. In die zin is “Zonder titel” bij Eric een bewuste, overwogen afwijzing van elke talige explicatie.

Het is dus niet de bedoeling om hier een verklarende lezing van de thema's van Eric te geven, wel om een breder kader te schetsen waarin zijn schilderijen een plaats krijgen binnen de hedendaagse kunstbeleving en gesitueerd worden in het eigentijdse, actuele denken.

Daarvoor duik ik even terug in de geschiedenis.

Door de uitvinding van de fotografie, nu meer dan 100 jaar geleden, beschikte men plots over een medium dat op directe, onmiddellijke wijze de wereld en de gebeurtenissen die erin plaats vonden, registreerde en vastlegde en dit deed op een objectieve, beschrijvende, accurate en waarachtige manier.

Door de komst van de fotografie was bijgevolg de rol van de schilderkunst in het uitbeelden, nabootsen en vastleggen van de zichtbare wereld uitgespeeld. De moderne kunst die hierop gevolgd is, heeft dan ook het domein van de waarneming en het uitbeelden van die waarneming verlaten en heeft zich het grootste deel van de 20ste eeuw voornamelijk teruggetrokken in een narcistische bevraging van de eigen formele abstracte beeldmiddelen.

Merkwaardig genoeg leidde het nieuwe medium van de fotografie in eerste instantie tot een verscherpte aandacht voor de zichtbare wereld, zelfs tot de filosofische vraag wat de zichtbare, materiële verschijningsvorm van de dingen ons kon vertellen over haar wezen, over haar geestelijke essentie. Van het nieuwe medium ging immers een soort alchemistische betovering uit. Zo koesterde men aanvankelijk de hoop om in fotografische portretten ook de onstoffelijke, immateriële essentie van de mens te treffen, om zijn lichtgevend "aura", dat de uitdrukking is van levenskracht, geestigheid ("esprit") en innerlijk leven op de gevoelige plaat te kunnen vastleggen. Een ijdele hoop zoals al gauw bleek, maar de behoefte om door middel van een verscherpte focus op de zichtbare uiterlijke vorm van de dingen ook iets van het dieper liggend wezen ervan bloot te leggen, vinden we terug in de schilderkunst van die dagen, bijvoorbeeld in het symbolisme van Khnopff en Spilliaert, die net probeerden om achter de uiterlijke verschijningsvorm van levenloze dingen te kijken.

Door het succes van het fotografische beeld, door de evolutie van het stilstaande naar het bewegende, filmische beeld, waar bovendien in de loop van de 20ste eeuw nog kleur en klank aan werden toegevoegd, maakte de oorspronkelijke verwondering al gauw plaats voor gewenning, won het beeld aan overtuigingskracht en leek de zichtbare verschijningsvorm van de wereld niet langer problematisch, maar integendeel door film en televisie perfect imiteer- en reproduceerbaar.

Aan deze vanzelfsprekendheid van het fotografische en filmische beeld is recentelijk, tijdens de afgelopen decennia, een einde gekomen. De hedendaagse beeldcultuur heeft de reële wereld, waarvan zij eigenlijk niet meer dan een afspiegeling behoort te zijn, volledig verdrongen. De hedendaagse beelden zijn in hun digitale vorm trouwens elke fysieke link met de werkelijkheid kwijtgespeeld. Erger nog: de hedendaagse beeldcultuur troost zich vandaag niet eens meer de moeite om de reële wereld te registreren of vast te leggen, in de plaats daarvan heeft ze de echte realiteit door een kunstmatige wereld, een wereld van virtuele ervaringen vervangen en leven we vandaag te midden van mythische reclamebeelden en geformatteerde reality-soaps.

Daartegen is de hedendaagse schilderkunst in het verweer gekomen. Als reactie op de virtuele beeldcultuur is er een vernieuwde belangstelling ontstaan voor de echte, reële zichtbare wereld en is de weergave ervan opnieuw een belangstellingpunt in de schilderkunst. In zijn afkeer van het hedendaagse hightech beeldgeweld gaat de schilderkunst nu teruggrijpen naar een archaische, bijna Bokrijk-achtige, beschrijvende illusionistische schildersstijl. Als een uiting van wantrouwen tegenover de snelle, flitsende beelden kiest de schilderkunst nu voor trage, verstilde, haast kleurloze beelden.

De schilderkunst voelt zich weer aangesproken om de oude taak van de kunst terug op te nemen, namelijk om de echte, zichtbare wereld door middel van waarneming opnieuw te gaan bevragen.

En opnieuw schijnt die zichtbare wereld bijzonder weerbarstig te zijn, schijnt zij in staat om te weerstaan aan elke poging haar definitief te doorgronden. De opdracht lijkt vandaag nog moeilijker. De manipulatieve beeldtechnieken van deze tijd, de rotatie en de inversie van photo-shop, doordringen ons immers van het besef dat de werkelijkheid polymorfer is dan we doorgaans denken en dat die werkelijkheid zich kan tonen in vele aanzichten.

En aangezien in deze virtuele wereld de echte werkelijkheid is zoek geraakt, is ook de hoop om door te dringen tot de ware, definitieve identiteit van de dingen vervlogen, ligt de oplossing op de vraag wat het wezen van de dingen is wanneer we ze aanschouwen, niet meer binnen ons bereik. Het is dan ook niet verwonderlijk, zoals deze tentoonstelling overvloedig getuigt, dat de schilderkunst nauwelijks verder raakt dan vage, bevreemdende beelden.

Dit nieuwe schilderen schijnt vooral onmacht uit te drukken, het onvermogen om achter de uiterlijke verschijningsvorm van de dingen de zo gezochte dieper liggende essentie te vinden. Hoe geconcentreerder we kijken, hoe meer de blik gefocust wordt op de dingen om ons heen, hoe minder we er in slagen om greep te krijgen op het wezen, de essentie van die dingen. De dingen schijnen bij nader toezien levenloos, onbeziel, zonder identiteit en zonder verbondenheid met de andere, haast solipsistisch; zij schijnen verdwaald, hulpeloos, niet in staat zichzelf prijs te geven.

Eric heeft in de afgelopen jaren op zijn eigen onvervreembare wijze consequent, geduldig en volhardend en heel integer 'optisch' gefocust op de zichtbare wereld.

Door middel van zijn intense blik heeft hij de waargenomen werkelijkheid ontleed en doorsneden, gedissecteed en tot op het bot afgeschraapt. Hij heeft gefocust op alledaagse dingen en ze vervolgens gereduceerd tot stilzwijgende, anonieme objecten. De homp brood op de tafel, de druppel melk die in de schaal valt, twee alledaagse motieven die zich slechts tonen in zijn werk als vreemde objecten in een buitenaards landschap.

En laat mij beschrijven hoe dit reductieproces in zijn werk gaat. De dingen die hij waarneemt, heeft hij in eerste instantie herleid tot een elementaire basisvorm en een repetitief patroon, heeft hij ontdaan van de toevallige en overbodige details en gekadreerd in een nieuwe ordening. De elementaire basisvormen verschijnen in zijn werk vervolgens als objecten van een niet nader te identificeren materie, beroofd als ze zijn van hun kenmerkende textuur en stofuitdrukking. Deze textuurloze objecten zijn bovendien hun gewicht en zwaarte ontnomen en tonen zich enkel als ijle en lege omhulsels. Deze ijle omhulsels hebben uiteindelijk ook hun stoffelijke vorm verloren en verschijnen slechts als immateriële substanties van licht en schaduw. In het werk van Eric zijn de dingen tot haast niets herleid. In het werk van Eric hebben vorm en volume alleen bestaansrecht bij de gratie van de modellerende werking van het schuin invallende licht.

Bovendien heeft Eric de waargenomen werkelijkheid uit zijn reële context losgerukt en verplaatst naar een onwerkelijke, referentieloze omgeving. Deze omgeving desoriënteert door de afwezigheid van schaal en door het ongewone standpunt van waaruit we kijken. De lezing van de voorstelling is tegensprekelijk. Zijn de motieven monumentaal of zijn ze net minuscuul? Bij het kijken naar Eric's werken ontstaat er

een vreemd spanningsveld tussen het ontzag voor het grote en de curiositeit voor het kleine, tussen amplificatie en reductie, tussen de telescopische en microscopische blik, tussen de atomaire wereld van de kwantummechanica en de kosmische meteoren van het heelal, tussen DNA-strengen en zwarte gaten, tussen cellen en planeten. Microkosmos en makrokosmos vinden elkaar in de leegte, zo vervreemdend voor de mens die op zijn schaal en vanuit zijn ooghoogte de wereld voortdurend ervaart als gevuld en overladen, gewichtig en vol. Deze tentoonstelling "Zonder titel" had net zo goed WHOLE/HOLE kunnen heten, vol en hol, het alomvattende geheel en de onnoembare leegte, de heling en de wonde.

Eric is net zo veel Einstein dan dat hij Jongens en Wetenschap is. Eric is de eigenzinnige opticus, die met een afstandelijke blik en toenemende precisie zijn vreemde observaties verricht en die door zijn eigen "camera obscura" het licht laat schijnen.

Eric wil op de eerste plaats Eric zijn, en misschien ook, een klein beetje, zijn naamgenoot van het kleine insectenboek, die met een open maar gefocuste blik op zoek gaat naar wat er achter de schermen van zichtbare wereld te observeren valt.

Chris Mees, kunsthistoricus
13 maart 2005